

Frihandel på demokratins bekostnad

*Är marknadsekonomi och demokrati oundgängligen förbundna? I ljuset av förhandlingarna om internationella handelsavtal diskuterar **Christer Lindholm** konflikterna mellan internationell frihandel och demokrati.*

Enligt en seglivad uppfattning går marknadsekonomi och demokrati hand i hand. En av marknadsekonomins viktigaste beståndsdelar är för sin del strävan efter fri internationell handel, det vill säga en eliminering – eller åtminstone en kraftig sänkning – av såväl tullar som andra hinder för det internationella handelsutbytet. I så fall måste den logiska slutsatsen rimligtvis bli att även den internationella frihandeln är demokratins vän och trogna vapendragare.

Hur logisk den slutsatsen än må te sig vid en första anblick är den ändå felaktig. För det första finns det all anledning att ifrågasätta den grundläggande premisen i resonemanget, den förmenta ödesgemenskapen mellan demokrati och marknadsekonomi. Även om det är svårt att föreställa sig en fungerande demokrati utan åtminstone ett visst inslag av marknadsekonomi gäller sambandet inte i motsatt riktning: från Chile under **Augusto Pinochets** militärdiktatur till dagens Kina har marknadsekonomi gång på gång visat sig kapabel att leva och frodas sida vid sida med en icke-demokratisk regim. Det samma gäller naturligtvis också den internationella frihandeln.

För det andra har liberaliseringen av den internationella handeln i sig själv fått en allt starkare antidemokratisk slagsida. Det förmodligen mest uppmärksammade exemplet på den här typen av handelsliberalisering är förhandlingarna om det transatlantiska handels- och investeringsavtalet TTIP mellan EU och USA, vilka ända från början har omgetts av ett kompakt hemlighetsmakeri. En direkt konsekvens av den här bristen på transparens är att de multinationella storföretagen har kunnat utöva ett betydande inflytande på förhandlingarnas innehåll, medan andra intressentgrupper, som fackföreningar och medborgarorganisationer, i stort sett har reducerats till statister.

De multinationella företagens starka inflytande över förhandlingarna syns framför allt i klausulerna om det så kallade investerarskyddet, den överlägset mest kontroversiella

delen av TTIP-förhandlingarna. Formellt handlar investerarskyddet om att skapa entydiga och allmängiltiga regler för att skydda de multinationella företagen mot godtycklig myndighetsutövning och andra former av diskriminering i de länder där de verkar. I praktiken sträcker sig emellertid investerarskyddet betydligt längre än så: för att ett företag ska kunna utkräva skadestånd av ett land på rättslig väg räcker det med att landet ifråga har vidtagit åtgärder som kan anses försvaga företagets framtida vinstutveckling. Huruvida åtgärderna är resultatet av en demokratisk beslutsprocess har ingen som helst betydelse i det sammanhanget.

Och inte nog med att klausulerna om investerarskydd skulle inkräkta på demokratin i de länder som direkt berörs

Liberaliseringen av den internationella handeln har fått en allt starkare antidemokratisk slagsida.

av avtalet: TTIP-förhandlingarna har dessutom, ända från början, haft en parallellagenda som går ut på gradvis utvidga investerarskyddet till ett globalt regelverk. Som världens överlägset största ekonomiska område skulle nämligen EU och USA ha en mycket stark förhandlingsposition i förhållande till andra länder som vill idka handel med dem, och därmed kunde de också tvinga eller locka andra länder att förbinda sig till TTIP-avtalets principer, inklusive klausulerna om investerarskydd. Vad det i grund och botten handlar om är alltså en form av ekonomisk imperialism, där det

Globala Syd förväntas acceptera en uppsättning regler som skräddarsytt utgående från amerikanska och europeiska storföretags intressen.

Paradoxalt nog är TTIP:s imperialistiska agenda en direkt konsekvens av ett i sig positivt fenomen: att världsekonomin som en följd av Kinas och de övriga stora tillväxtekonomiernas frammarsch blivit alltmer jämlik. Tillväxtekonomiernas nyvunna ekonomiska inflytande har syntts särskilt tydligt i de multilaterala handelsförhandlingarna inom världshandelsorganisationen WTO, där EU och USA sedan millennieskiftet funnit det allt svårare att på samma sätt som tidigare diktera förhandlingarnas innehåll. Det här är också förklaringen till

TTIP: det internationella tjänstehandelsavtalet TiSA (Trade in Services Agreement). Och trots att det fått betydligt mindre uppmärksamhet än TTIP är TiSA potentiellt ännu farligare ur demokratisynvinkel i och med att det, om det förverkligas, kommer att utvidga den internationella frihandeln även till välfärdstjänster som hälsovård, äldreomsorg och utbildning.

Med tanke på de snåla protektionistiska vindar som för närvarande blåser inom politiken på båda sidor av Atlanten är det i och för sig fullt möjligt att inte heller TiSA-avtalet någonsin kommer att förverkligas. Dessvärre är det långt ifrån säkert att en seger för protektionismen också, per automa-

TiSA är potentiellt ännu farligare än TTIP ur demokratisynvinkel i och med att det kommer att utvidga den internationella frihandeln även till välfärdstjänster som hälsovård, äldreomsorg och utbildning.

att WTO-förhandlingarna inte på länge har förmått leverera något mer än urvattnade kompromisser av föga ekonomisk betydelse – och till att handelsliberaliseringens fokus flyttats från WTO till regionala handelsavtal som TTIP.

[Mot den här bakgrunden är det onekligen mer än en aning ironiskt att WTO, då det begav sig, var den globaliseringskritiska rörelsens hatobjekt nummer ett. Jämfört med dagens, av hemlighetsmakeri omgärdade regionala handelsavtal har förhandlingarna inom WTO nämligen varit både mer transparenta och, åtminstone sedan millennieskiftet, mer jämlika. Att WTO nu, som det verkar, oåterkalleligt förlorat sin centrala ställning i den internationella handelsliberaliseringen är således inget som frihandelsmotståndarna har anledning att glädjas över.

I och för sig seglar också de regionala frihandelsavtalen i stark motvind för tillfället. TTIP-förhandlingarna ligger i detta nu döda i vattnet, och det är långt ifrån säkert att de någonsin kommer att återuppstå. Ett annat motsvarande avtal, det så kallade TPP-avtalet (Trans-Pacific Partnership) mellan USA och ett antal länder i Stillahavsområdet ser ut att stupa på mållinjen i och med att ingendera kandidaten i det amerikanska presidentvalet säger sig vara villig att ratificera det, åtminstone inte i dess nuvarande form.

Det här betyder ändå inte att hotet från den antidemokratiska frihandelspolitiken skulle vara avvärjt en gång för alla. Investerarskyddet existerar nämligen redan, även om det baserar sig på en brokig flora av bilaterala avtal i stället för på globalt allmängiltiga regler. Klausuler om investerarskydd finns också med i ett annat handelsavtal som håller på att förhandlas fram under ännu striktare sekretess än

tit, skulle innebära en seger för demokratin. Även om en del moderata och solitt demokratiska politiker börjat inse att den internationella frihandeln kanske inte riktigt är den magiska Sampokvarn den utgetts för att vara är det bland populisterna på den yttersta högerkanten de mest högljudda frihandelsmotståndarna för närvarande återfinns. Av dem är åtminstone två, **Donald Trump** (som i och för sig inte är alldeles lätt att placera in på en traditionell höger-vänsterskala) i USA och **Marine Le Pen** i Frankrike, sannolika eller åtminstone fullt realistiska kandidater för presidentämbetet i sina respektive länder ...

För demokratins del verkar det således att handla om en Moment 22-situation, där valet står mellan en antidemokratisk frihandelspolitik och en i grunden minst lika antidemokratisk högerpopulism. Därför finns det ett lika stort som akut behov av ett tredje alternativ, som förmår återdemokratisera handelspolitiken utan att för den skull förfalla till en inskränkt och exkluderande ekonomisk nationalism. Med risk för att göra en eller annan ortodox globaliseringskritiker upprörd dristar jag mig avslutningsvis till att föreslå, att ett reformerat WTO kunde utgöra en central och värdefull del av ett sådant tredje alternativ.

Christer K. Lindholm

Skribenten är nationalekonom och fri författare, kolumnist och tänkare.